

Emlékszilánkok Görömbei Andrásról

Barta Jánosnak, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem iskolateremtő irodalomprofesszorának tanítványai közül többen futottak be nagy ívű pályát, többen jutottak fel a szakma csúcsára, lettek akadémikusok. Mégis, ha arra a kérdésre kellene válaszolnom, hogy ki jutott a legmagasabbra, nem kellene sokáig töprengenem: Görömbei András. Pedig nem voltak jobb képességei, mint a pályatársainak, nem beszélt olyan elegánsan idegen nyelven, mint némelyikük, s termékenyebb is akadt nála. Mindezek ellenére elsősege aligha vitatható. Kiváló pályatársainak tanítványai voltak az egyetemen, Görömbeinek tábora, hívei. Az 1980-as években ő volt a legnépszerűbb tanár a bölcsészkaron, különösen a hallgatók rajongtak érte. (Egyáltalán nem mellesleg szép férfi is volt, aki visszafogott megjelenésével is megdobogtatta a szebbik nem képviselőinek szívét.) Mi lehetett az oka hatásának, mivel magyarázható a Görömbei-jelenség? Imponáló tudásán, szép magyar beszédén, lendületes, kerek előadásain kívül a legfontosabb a személyisége volt: embersége, közvetlensége, természetessége. Az sem volt elhanyagolható tényező, hogy az ő tudományterülete, az ő irodalmi témái álltak legközelebb az aktuális magyar valósághoz. Kítűnően ismerte a teljes XX. századi magyar irodalmat, remek előadásokat hallottam tőle például Adyról, de emlékszem, ezeknél is izgalmasabb, borzongatóbb volt, amikor Farkas Árpád *Alagutak a hóban* című kötetét elemezte egy késő esti, sejtelmes hangulatú előadásán. Akik ott voltunk, félig-meddig összeesküvőknek is éreztük magunkat, hogy no, lám, mi nem félünk a túrt, sőt a tiltott vizekre sem evezni. Annak ellenére éreztük ezt, hogy Görömbei Andrástól idegen volt mindenféle konspiráció, titkolózás, összeesküvés, fontoskodás. Magától értetődőnek, természetesnek tartotta, hogy az erdélyi, a felvidéki magyar irodalom az egyetemes magyar irodalom része, tehát olvasni, tanulmányozni kell, írni kell róla. Akkoriban, a Kádár-rendszerben Görömbei természetessége volt a természetellenes! Aki nem élt abban a világban, ma már nehezen tudja elképzelni, mekkora bátorság, elszántság kellett hozzá, hogy valaki a kisebbségi irodalmak tanulmányozásának szentelje az életét. Számolnia kellett vele, hogy a szakma perifériájára fog szorulni. Görömbeinek ezen felül még abban a kétes megtiszteltetésben is része volt, hogy fegyvert fogott rá a beszerzésével kudarcot vallott titkosrendőr. Emberi nagyságának kétségtelen jele volt, hogy legmerészebb lépéseit is szerényen, szinte rejtőzködve tette meg, soha nem verte a mellét, hogy ő milyen vakmerő, jó magyar ember. Általában jellemző volt rá, hogy a legkínosabb, legszorongatottabb helyzetben is mert keresetlenül egyszerű, természetes lenni, s ez annyira meglepte, annyira megdöbbenette ellenfeleit, hogy csatáit rendre meg is nyerte. Tőle magától hallottam, hogy kandidátusi vizsgája előtt szakmai, technikai kérdésekben kellett egyeztetnie Király Istvánnal, az ELTE híres professzorával, a Kádár-korszak első számú, a párt hivatalos tudománypolitikáját nagymértékben alakító irodalomtörténészével, ideológusával. Görömbei számos könyvvel, cikkel a háta mögött is szorongó Nyilas Misiként ment a parlament

szomszédságában található fényűző nagypolgári lakásba. Zavara, ijedtsége csak fokozódott, amikor az ajtón megpillantotta a Landler nevet is; Király felesége ugyanis a Kreml falában nyugvó Landler Jenőnek volt az unokahúga. Király vérbeli pedagógus és agitátor is volt egy személyben, s akit tehetségesnek tartott, akiben látott fantáziát, azt a gyorsabb karrier érdekében igyekezett beléptetni a pártba, igyekezett ráállítani a „helyes” – tehát a hivatalos – ideológiai vágányra. Király a szép reményekre jogosító fiatal debreceni tudóst is megkísérelte meggyőzni, hogy 1956 ellenforradalom volt. Görömbei egy ideig udvariasan hallgatta Király csavaros, kétségtelenül hatalmas tárgyi tudásról tanúskodó okfejtéseit, mígnem a rá jellemző csendes, szelíd, tisztelettudó hangon megszólalt: „Tanár Úr! Édesapám ’56 után négy évig börtönben ült, engem nem lehet arról meggyőzni, hogy ő bűnös volt.” Görömbeinek ez az egyszerű, természetes, magától értetődő – és ne féljünk hozzátenni: az adott helyzetben már-már zseniális – közbeszólása egy szempillantás alatt megértette az éles eszű Királlyal, hogy minden további erőfeszítése fölösleges szócséplés. Meggyőződésem, hogy Görömbei veleszületett tehetségén, bámulatos munkabírásán kívül ez a jósággal, mély együttérzéssel, megértéssel, a másik ember iránti tisztelettel ötvözött egyszerűség, természetesség volt erejének és varázsának legfőbb titka. Az az egyszerűség, amihez a legnehezebb eljutni, amihez a leggöröngyösebb út vezet!

Az egyetemi évek alatt nem voltam vele szorosabb emberi kapcsolatban, mert a sors és az óráinkat beosztó dékánia úgy intézte, hogy soha nem kerültem a szemináriumába. Az évfolyamunknak tartottakat, de egyéb előadásait is hallgattam természetesen, munkakapcsolat azonban csak harmadéven alakult ki köztünk. Diákkori dolgozatot írtam Ady misztikus élményéről. A szűk körű házi vitának az ő szobája adott helyet, a jelenlevők közül a sajnos rég elhunyt Csengey Dénesre, valamint Lakner Lajosra, a Déri Múzeum egykori igazgatójára emlékszem. Elégedetlen voltam a munkámmal, úgy éreztem, túl nagy fába vágtam a fejszém, s ráadásul egy kicsit ingoványos talaj is Ady misztikus élményéről értekezni, ezért úgy döntöttem, hogy a dolgozattal végül nem pályázom. Görömbei tanár úr nem szerette a félbehagyott dolgokat, kicsit rossz néven vette visszahőkölésemet – „Ez a hőkölő harcok népe...” (Ady) –, de ezt nagyon tapintatosan adta tudtomra.

Negyedéven, 1983-ban, egy szép, verőfényes kora nyári délelőtt ő szigorlatoztatta a magyar–orosz szakosokat világos, harmadik emeleti szobájában. Nyilván az izgalomtól is, hülyén, nem a tételemmel kapcsolatos megjegyzéssel indítottam a feleletem. Görömbei tanár úr felírt pár sort egy tiszta lapra, amit valami oknál fogva azon nyomban össze is gyűrt, s a papírkosárba dobott. Már akkor is mániám volt, hogy papírt csak akkor dobok ki, ha mindkét oldalát teleírtam, s okoskodó filológiai fejtegetésbe ágyazva hangot is adtam rosszállásomnak, mondván, hogy Németh László *Aszkézis* ma című nyúl farknyi eszmefuttatásának ismeretében úgy vélem, nem volt helyes azt az egész lapot kidobni. A tanár úrnak a szeme sem rebbent, elengedte a füle mellett otromba megjegyzésem, s kérte, hogy térjek rá a tételemre, József Attila költészetére. Nagyvonalúságára, elnéző jóságára jellemző, hogy bárdolatlanságom a legcsekélyebb mértékben sem befolyásolta érdemjegyemet.

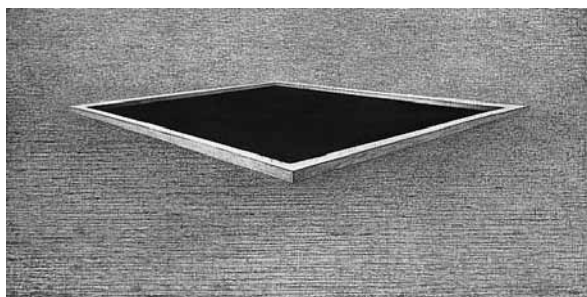
Embersége, figyelme a legapróbb dolgokra is kiterjedt, együtt érzett minden szenvedő, minden kiszolgáltatott emberrel – még az ellenségeivel is. Ezek közül a „jelentéktelen” esetek közül idézek fel egyet. 1981-ben vagy ’82-ben sokan gyűltünk össze

a kollégium ebédlőjében magyaros szakestre. Egyik legkedvesebb tanítványa sokunkhoz hasonlóan végtelenül magányosan, gátlásoktól kínozva tengette napjait: sehogyan sem akart felbukkanni a láthatáron a hőn áhított barátnő. Történt azonban, hogy ez a tanítványa éppen a szakest előtti napokban ismerkedett meg egy leánnyal, s félszegen, zavartan, az újdonsült barátnő kezét szorongatva, késve jelent meg a rendezvényen. Miközben minden szem felé irányult, arcára kiült a zavarodottság, az ajtóban tévovázott, mintha legalábbis oroszlánbarlangba kellene belépnie. Görömbei András egy szempillantás alatt átérezte a kínos helyzetet, felállt, tanítványa elé sietett, és barátnőjével együtt előzékenyen bevezette a társaságba.

Gyengesége is a jóságából fakadt. Túlságosan jóhiszemű volt, és ezzel többen visszaéltek. Sok tanítványát indította el a pályán, akik azután faképnél hagyták, amikor nem a Görömbei András-féle irodalomszemlélet hozta a legtöbbet a konyhára. Elkeserítették ezek az árulások, de ennek ellenére soha nem hallottam indulattal beszélni az „árulókról”.

Pályája csúcán is végtelenül szerény ember maradt, aki mindig bátorította, emelte tanítványait. Már felnőtt fejjel, PhD-dolgozatom írása idején kerültünk egymáshoz igazán közel, akkortól mondhattam magam a barátjának. A védésen, a bírálatok elhangzása után, témavezetőmként, az MTA levelező tagjaként, a tőle megszokott nyugodt hangon így kezdte rövid értékelését: „Nagyon sokat tanultam B. A.-tól.” Szégyenkezve, pirulva idéz az ember egy ilyen mondatot, mert akarva-akaratlan úgy tűnik, hogy önmagát akarja vele fényesíteni, önmagát akarja előtérbe tolni. Pedig mindössze azt kívánom érzékeltetni, hogy olyan meg nem szolgált, meg nem érdemelt, zavarba ejtő, lefegyverző gesztust tudott tanítványai felé tenni, amilyenre csak az igazán nagy, önzetlen tanárok képesek.

Ettől a nagy, önzetlen tanártól, az Igaz Embertől búcsúzom. Kedves András, nyugodjál békében! ◀

Bikácsi Daniela: Gyász; Fűköteg (tojástempera)